

Edzard Mik. *De wachters*. Contact

Tussen wakker worden en weer in slaap vallen speelt zich gewoonlijk het bewuste, wakende leven af. Maar zo is het niet precies in Edzard Miks vijfde boek *De wachters*. Zijn hoofdpersoon, de Iraniër Mohsen, ontwaakt weliswaar op de eerste bladzijde, maar niet uit de slaap; hij komt weer bij na een verkeersongeval, en om dezelfde reden verliest hij op de laatste bladzijde opnieuw het bewustzijn. Tussen deze beide momenten in overkomen hem nog een paar keer vergelijkbare ongevallen.

Dat kan natuurlijk geen toeval zijn: hier wordt iemand hardhandig aan zijn jas getrokken om, ja om wat eigenlijk? Ik zou zeggen, hoe paradoxaal het ook mag klinken, om wakker te worden. Want het ontwaken van deze Mohsen leidt niet tot een bewust, wakend leven, maar eerder tot een dromen, waarbij hij als door een magneet wordt geleid door zijn verlangen.

Het klinkt nu tamelijk abstract en raadselachtig - wat niemand zal verbazen die Miks eerdere werk kent. In romans als *De bouwmeester* (1995) en *Yak* (1996) kreeg de lezer intrigerende, surrealistisch of kafkaësk aandoende raadsels voorgeschoteld, die ook met de beste wil van de wereld niet helemaal oplosbaar bleken. Een stuk minder duister was Mik in zijn vorige boek *Laatste adem* (2001). Ditmaal is de lucht nog verder opgeklaard. Want Mohsen verkeert weliswaar in een mentale roes, maar de lezer heeft al snel door wat er echt aan de hand is. En dan is het enige raadsel nog waarom Mohsen er zo lang over doet, een heel boek namelijk, om hetzelfde te snappen.

Nu heeft hij wel enige redenen om in dromen te vluchten. Hij is als kind opgegroeid in Nederland. Toen hij tien was, is hij tegen zijn zin met ouders en zusje teruggekeerd naar Iran, waar zijn vader een krant begon (met alle ellende vandien), en sindsdien is Nederland in zijn herinnering veranderd in een soort aards paradijs, compleet met een 'straat van licht' die hij dolgraag weer zou betreden. Vandaar waarschijnlijk het onwaarschijnlijke effect van zijn ene liefdesnacht met de Hollandse Marleen (haar 'sprookjesachtige appelwangen', haar 'frisse krullerige haar') in een hotel in Teheran: Mohsen, inmiddels getrouwd (één dochttertje) met de wederom zwangere Narges, besluit zo snel mogelijk terug te gaan naar Nederland.

Omdat zijn vader weer eens in de gevangenis zit, krijgt hij geen paspoort, en dus valt hij in de handen van mensensmokkelaars. Eerst wil hij er in zijn eentje vandoor, maar vanwege de situatie van papa vertrekt hij tenslotte met vrouw, moeder, dochter Mona en zoontje Reza, geboren tijdens zijn eerste vluchtpoging. Die poging mislukte vanwege een aanrijding - een waarschuwing dat Mohsen zijn gezin beter niet in de steek had kunnen laten. En tegelijkertijd een waarschuwing voor de teleurstelling die hem nog te wachten staat. De vlucht bestaat uit een aaneenschakeling van tegenslagen, de mensensmokkelaars smokkelen ook drugs en maken Mohsen tot hun onvrijwillige handlanger, Marleen blijkt toch niet de ideale geliefde die Mohsen van haar gemaakt heeft en Nederland is voor asielzoekers allerminst een 'paradijs'.

Zo simpel zit het allemaal in elkaar, in weerwil van de lyrische, hallucinante toon die Mik aanslaat, deels bij monde van zijn hoofdpersoon. Een zeer herkenbare actualiteit (inclusief vluchtelingen die wegens zuurstofgebrek omkomen in een

koelwagen) steekt rauw en hoekig door de droom heen, die pas op de laatste bladzijde, net als Mohsen zelf, in 'duizend lichtsplinters' uiteenspat.

Hoe interessant is het om dit te lezen? En wat moeten we ermee? Mocht *De wachters* (een aan Kafka ontleende aanduiding van allen die de 'doorgang' belemmeren) bedoeld zijn als een bijdrage aan het asielzoekersdebat, dan heeft minister Verdonk van Edzard Mik niet veel te vrezen. Zijn Mohsen is een dromerige egoïst, misleid door zijn wellustige herinnering en verblind door het 'licht' van het nauwelijks verlichte Nederland - niet bepaald een aanwinst voor de maatschappij. Zijn enige excuus is dat hij 'schrijver' wil worden, en dan strekt zo'n licht ontvlambare verbeelding weer tot aanbeveling.

Maar misschien wil Mik juist laten zien hoe menselijk (en dus vol individuele feilen) buitenlandse vluchtelingen kunnen zijn, zonder dat dit hen minder tragisch maakt: tragedie voltrekt zich nu eenmaal niet volgens de richtlijnen van de Nederlandse overheid. In elk geval is duidelijk dat de schrijver met het formalisme van diezelfde overheid weinig opheeft. Nederlandse ambtenaren en politiemensen gedragen zich in deze roman onveranderlijk bot en lomp, zonder consideratie voor de arme vluchtelingen.

Is dat wèl een zinnige bijdrage aan het debat? Vast, als je er net zo over denkt tenminste, maar het maakt *De wachters* nog niet tot een goede roman. Juist wanneer een schrijver de actualiteit binnenlaat, zou er een onvoorspelbaar surplus aan betekenis moeten ontstaan, dat de grenzen van actualiteit of debat te buiten gaat. Anders lezen we uiteindelijk toch hetzelfde als in de krant, met het levensgrote gevaar van saaiheid en sjablones.

Aan dat gevaar is Mik niet ontkomen en zijn grootste kracht, zijn beeldende, suggestieve stijl, verandert erdoor in zijn tegendeel. De kunstmatige duisternis die zijn woorden creëren, houdt op te intrigeren en begint te irriteren; wat zich voordoet als gepassioneerde verwarring wordt onwillekeurig aanstellerij. Jammer, want schrijven kan Edzard Mik wel, zoals hij met zijn vorige boeken afdoende heeft bewezen. De vraag is alleen of hij ook nog iets te zeggen heeft wat de moeite waard is, een vraag die zich met des te pijnlijker urgentie opdringt, nu hij uit eigen beweging de surrealistische of kafkaëske nevelen van die vorige boeken heeft laten optrekken.

(*NRC Handelsblad*, 19-3-2004)